

τῆς Τουρκίας, ὡς νοσημονέστεροι, συμπεριφορὰν ἔχοντες καλῆτέραν καὶ κάλλιον συμμορφούμενοι πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους, καὶ πολὺ φιλανθρωπότεροι τῶν ἄλλων ὑπαλλήλων· ὅσοι δὲ Ἀργυροκαστρίται, ἐξ Αὐλῶνος, Δελφίνου, Πρεμετίου, διακρίθησαν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Κράτους, οὗτοι πάντες ἔζησαν εἰς Ἰωάννινα, μετ' ἔπειτα δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ἄψου Ἀλβανῶν. Ἡ σύγκρισις δὲ τούτων πρὸς τοὺς πέραν τοῦ Ἄψου Ἀλβανούς ὡς καὶ περὶ τοῦ περιλαλήτου Ἀλβανικοῦ συνδέσμου θὰ εἴνε τὸ τοῦ τρίτου καὶ τελευταίου μέρους τῆς παρούσης ἡμῶν διχτριβῆς.

Σπυρίδων Σοκόλης, ἱατρός

ΠΕΡΙ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ *

Οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὸν μέγιστον ἐκεῖνον τῆς Ἑλλάδος ἄνδρα, ὅστις, τριᾶκοντα καὶ δύο ἔτη βεβιωκώς, διέπραξεν ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ τὰ μεγαλείτερα, τὰ λαμπρότερα καὶ τὰ εὐγενέστερα τῶν ἔργων, ὅσα ποτὲ θνητὸς ἄνθρωπος ἠδύνατο νὰ διαπράξῃ. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ τὸν ἐνδοξον υἱὸν Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα καὶ Ὀλυμπιάδος τῆς Ἡπειρώτιδος, ὅστις ἐν διαστήματι δώδεκα περίπου ἐτῶν ἐγένετο κύριος ἀπάσης τῆς Ἀσίας· ᾠκοδόμησε περὶ τῆς ἐβδομήκοντα πόλεις, καταστήσας καὶ τοὺς κέντρον ἐμπορίου καὶ πολιτισμοῦ· ἐξημέρωσεν ἀγρίους καὶ βαρβάρους λαούς· ἀνέπτυξε μεταξὺ αὐτῶν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμης· ἐνεψύχωσε τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν· ἀνώρυξε λιμένας καὶ ἐποίησε νεωσαίους· ἀνίδρυσε ναοὺς κατεστραμμένους καὶ ἀνάκτορα κατηρειπωμένα· συνεφιλίωσε διάφορα ἔθνη πρὸς ἄλληλα· μέτεδωκε πανταχοῦ τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ προελέαυεν οὕτω τὴν ὁδὸν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Οὐδεὶς, λέγω, ἀγνοεῖ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον, περὶ οὗ ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ὁ μὲν Πλούταρχος λέγει· «κοινὸς ἦκειν θεό·» θεν ἀρμωστής καὶ διαλλακτὴς τῶν ὅλων νομίζων, οὗς τῷ λόγῳ μὴ συνῆγε, τοῖς ὅπλοις βιάζόμενος, εἰς τὸ αὐτὸ συνενεγκὼν τὰ πανταχόθεν, ὥσπερ ἐν ἀκροτῆρι φιλοτησίᾳ μίξας τοὺς βίους καὶ τὰ ἔθνη καὶ τοὺς γάμους καὶ τὰς δικίτας, πατρίδα μὲν τὴν οἰκουμένην προσέταξεν ἡγεῖσθαι πάντας, ἀκρόπολιν καὶ φρουράν τὸ στρατόπεδον, συγγενεῖς δὲ τοὺς ἀγαθοὺς, ἀλλοφύλους δὲ τοὺς πονηροὺς· τὸ δὲ ἐλληνικὸν καὶ βαρβαρικὸν μὴ χλαμύδι, μὴ πέλτη, μὴδὲ ἀκινάκη, μὴδὲ κἀνδυῖ διορίζειν, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐλληνικὸν καρετῆ, τὸ δὲ βαρβαρικὸν κακίχ τεκμαίρεσθαι· κοινὰς τὰς ἐσθῆτας ἡγεῖσθαι καὶ τραπέζας καὶ γάμους καὶ δικίτας, δι' αἵματος καὶ τέκνων ἀνα-

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ κατὰ τὸν Μάρτιον.

ἐκερυννυμένους¹· καὶ ἀλλαχοῦ, αἰεὶ δὲ μὴ ταχέως ὁ δεῦρο καταπέμψας
 αὐτὴν Ἀλεξάνδρου ψυχὴν ἀνεκαλέσαστο δαίμων, εἰς ὃν νόμος ἔπαινας ἀν-
 θρώπους ἐπέβλεπε καὶ πρὸς ἐν δίκαιον ὡς πρὸς κοινὸν διώκηντο φῶς².
 Ὁ δὲ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἱστορεῖ· «ἐν ὀλίγῳ δὲ χρόνῳ μεγάλας πρά-
 νξεις αὐτός ὁ βασιλεὺς (Ἀλέξανδρος) κατειργάσατο, καὶ διὰ τὴν ἰδίαν συ-
 νεσίαν τε καὶ ἀνδρίαν ὑπερεβάλετο τῷ μεγέθει τῶν ἔργων πάντας τοὺς ἐξ
 παλῶνος τῇ μνήμῃ παραδεδομένους βασιλεῖς· ἐν ἔτεσι γὰρ δώδεκα κατα-
 στρεφόμενος τῆς μὲν Εὐρώπης οὐκ ἐλίγα, τὴν δὲ Ἀσίαν σχεδὸν ἅπασαν
 κείκῳτως περιβόητον ἔσχε τὴν δόξαν, καὶ τοῖς παλαιοῖς ἥρωσι καὶ ἡμιθέοις
 πιστάζουσιν»³. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ μὲν Théodore Jouffroy ἀποφαίνεται·
 «Θεὸς συνήγαγε πάσας τὰς δυνάμεις τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ τῶν Ἑλλήνων
 εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ»⁴. ὁ δὲ τὴν
 ἱστορίαν τῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἠθικῶν θεωριῶν καὶ ἰδεῶν γράψας I. Denis
 ἀνομολογεῖ ὅτι «Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπῆρξεν ἐκπολιτευτικὸς κατακτητὴς·—
 αὐτός εἶναι ἥρως οὐχὶ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητος».

Τούτων οὕτως ἔχόντων ἐρωτᾶται νῦν πόθεν ἐπήγαγε τὸ μεγαλεῖον
 τοῦτο τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ εἰς τί ὀφείλονται αἱ μεγάλα αὐτοῦ ἀρεταὶ
 καὶ τὰ μεγάλα προτερήματα, ἅτινα προσεπορίσαντο αὐτῷ πρὸς τῷ ἐπι-
 θέτῳ Μέγας δόξαν αἰώνιον καὶ κλέος ἀθάνατον. Μέγα μέρος τῆς ἀθα-
 νάτου δόξης τοῦ Ἀλεξάνδρου ὀφείλεται βεβήκως εἰς τε τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ
 φύσιν, τὸ ἐνδοξον αὐτοῦ γένος καὶ τὰς εὐνοϊκὰς περιστάσεις· τὸ μεγαλεί-
 τερον ὅμως ταύτης μέρος ὀφείλεται ἀναμφιδόλως εἰς τὴν καλὴν ἀγωγὴν
 καὶ παιδείαν, ἥς αὐτὸς μετέτρεχε, γενόμενος τρόφιμος καὶ μαθητὴς τῶν ἐμπει-
 ροτέρων καὶ ἐνδοξοτέρων τῆς ἀρχαιότητος παιδαγωγῶν καὶ διδασκάλων. Ἡ
 καλὴ ἀγωγή καὶ παιδεία παρέσχεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὰς εὐγενεστέρους
 ἀφορμὰς οὐ μόνον πρὸς τὸ ἀναπτυχθῆναι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἀποδυθῆναι
 εἰς ἐνδοξον καὶ λαμπρὸν στάδιον· «Τίς γάρ, λέγει ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ
 καὶ λόγῳ περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου τύχης (κεφ. δ'), ἀπὸ μειζόνων ἢ καλλιό-
 νων ἀφορμῶν ἀνήγαγε, μεγαλοψυχίαν, συνέστω, σωφροσύνην, ἀνδραγα-
 θίας, οἷς αὐτὸν ἐφωδίαζε φιλοσοφία πρὸς τὴν στρατεῖαν, καὶ πλείονας
 ὑπαρὰ Ἀριστοτέλους τοῦ καθηγητοῦ, ἢ παρὰ Φιλίππου τοῦ πατρὸς ἀφορ-
 μὰς ἔχων, διέβαινεν ἐπὶ Πέρσης; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος, τιμῶν
 τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Ἀριστοτέλη πλεον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὡς τούτου
 μὲν δόντος εἰς αὐτὸν τὸ ζῆν, ἐκείνου δὲ τὸ εὖ ζῆν, τί ἕλλοι ἤθελε καὶ φα-
 νερώσῃ εἰρῇ ὅτι εἰς τὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ καὶ παιδείαν ὤφειλε τὰς τε ἀφορ-
 μὰς, αἵτινες προὔτρεψαν αὐτὸν πρὸς ἰδέας ὑψηλὰς, καὶ τὰ κυριώτερα

1 Πλούτάρχ. περὶ τῆς Ἀλεξ. τύχ. 1,6.

2 Αἰτρώθι 1,8.

3 Διοδ. Σικ. βιβλ. ἱστ. 17,1.

4 Melanges Philosophiques, par Th. Jouffroy.

προσόντα, δι' ὧν κατώρθωσε νὰ διεξαγάγῃ ἐπιτυχῶς πράξεις μεγάλας καὶ θαυμαστάς;

Περὶ τῆς τοιαύτης λοιπὸν ἀγωγῆς καὶ παιδείας τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰς ἣν ὀφείλεται τὸ πλεῖστον μέρος τῆς δόξης αὐτοῦ, ἐρχόμεθα σήμερον νὰ εἰπώμεν ὀλίγα τινά, παρέχοντες οὕτω ἱκανὴν ἀφορμὴν πρὸς σκέψιν περὶ τῆς μεγάλῃς αὐτῆς δυνάμεως.

Ἀλέξανδρος ὁ μέγας, γεννηθεὶς ἐν Πέλλᾳ τῆς Μακεδονίας τὸ α' ἔτος τῆς ρα' Ὀλυμπιάδος, ἦτοι τῷ 356 ἔτει π. Χ. ὁπότε ὁ μὲν πατὴρ αὐτοῦ Φίλιππος, ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, ἐνίκα διὰ τοῦ στρατηγοῦ Παρμενίωνος τοὺς Ἰλλυριοὺς, ὁ δὲ Ἡρόστρατος, κακόζηλον δόξαν ἐπιθυμῶν, ἔκαie τὸν ἐν Ἐρέσῳ μεγαλοπρεπέστατον ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος¹, τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀγωγὴν ἔλαβε παρὰ τινος Ἑλλανίκης ἢ Λανίκης καλουμένης, ἀδελφῆς τοῦ Κλείτου, τοῦ μετὰ ταῦτα εἰλικρινεστάτου μὲν, ἀλλὰ ἀτυχεστάτου φίλου γενομένου. Πρὸς τὴν Ἑλλανίκην ταύτην, τὴν πρώτην αὐτοῦ παιδαγωγόν, ὁ Ἀλέξανδρος ἠσθάνετο μέγαν σεβασμόν. Κατὰ τὸν Κούρτιον Ῥοῦρον, τὸν συγγράψαντα τὰς πράξεις τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἡ Ἑλλανίκη ἐτύγχανε τοιαύτης ἀγάπης παρὰ τοῦ τροφίμου αὐτῆς, οἷας καὶ αὐτὴ ἡ Ὀλυμπιάς, ἡ γεννήσασα αὐτόν. «*Hellanicæ, λέγει, quæ Alexandrum educaverat, soror ejus (Cliti), haud secus quam mater diligebatur*»².

Μετὰ τὴν πρώτην μόρφωσιν καὶ διάπλασιν, ἣν ἐτέλεσεν ἡ ἀπαλὴ χεὶρ τῆς Ἑλλανίκης, ὁ Ἀλέξανδρος ἔτυχεν ἀνδρικωτέρως ἀγωγῆς, ἀνατεθείσης τῆς ἐπιμελείας αὐτοῦ εἰς διαφόρους τροφεῖς, παιδαγωγοὺς καὶ διδασκάλους. Πάντων δὲ τῶν παιδευτῶν τούτων τοῦ Ἀλεξάνδρου πρόστατο Λεωνίδας τις, ἡ Λεωνίδης, ἀνὴρ τό τε ἥθος αὐστηρὸς καὶ συγγενὴς τῆς Ὀλυμπιάδος. Οὗτος, εἰ καὶ δὲν ἀπέφευγε τὸ τῆς παιδαγωγίας ὄνομα, ἀκαλὸν ἔργον, κατὰ Πλούταρχον, ἐχούσης καὶ λαμπρόν», ἐκαλεῖτο ὁμῶς ὑπὸ τῶν ἄλλων οὐχὶ παιδαγωγός, ἀλλὰ τροφεὺς Ἀλεξάνδρου καὶ καθηγητὴς ἐνεκα τῆς μεγάλῃς οἰκειότητος, ἣν εἶχε πρὸς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Φιλίππου.³ Ἐκ τῶν δύο ὀνομασιῶν, τοῦ τροφέως καὶ τοῦ καθηγητοῦ, ἃς ἔφερεν ὁ Λεωνίδας, καταμνησθάνομεν ὅτι διττὸν ἦτο τὸ παιδαγωγικὸν αὐτοῦ ἔργον καὶ καθήκον, τουτέστιν ἡ ἐπιτήρησις τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀγωγῆς. Ἰδίως ἐμερίμνα ὁ Λεωνίδας περὶ τῆς σωματικῆς τοῦ τροφίμου αὐτοῦ ἀσκήσεως καὶ καθόλου περὶ τῆς λιτῆς καὶ ἀπλῆς αὐτοῦ διαίτης. Τοῦτο ἀνωμολόγει καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος· διότι ὅτε ποτὲ ἡ βασίλισσα τῆς Κερίας Ἀδᾶ, φιλοφρονουμένη πολλὰ μὲν ὄψα καθ' ἡμέραν ἀπέστελλεν αὐτῷ καὶ πέμματα, τέλος δὲ τοὺς δοκοῦντας εἶναι δεινοτάτους ὀψοποιούς καὶ ἀρτοποιούς, ἔφη· Τούτων μηδενὸς δεῖσθαι· βελτίον

1 Πλούταρχ. ἐν βίῳ Ἀλεξ. κεφ. 3.

2 Curt. Ruf. de gestis Alex. magn. 8,1,21. Πρὸς καὶ Ἀρριαν. Ἀναδ. Ἀλεξ. 4,9,3.

3 Πλούτ. Ἀλεξ. 5 πρὸς καὶ 25.

ἄνθρωπος γὰρ ὁποιοῦς ἔχειν ὑπὸ τοῦ παιδαγωγοῦ Λεωνίδου δεδομένους αὐτῷ πρὸς μὲν τὸ ἄριστον *νυκτοπορίαν*, πρὸς δὲ τὸ δεῖπνον *ὀλιγαριστίαν*. Ὁ δ' αὐτὸς οὗτος ἀνὴρ, ἔφη, καὶ τῶν στρωμάτων ἐπιὼν τὰ ἀγγεῖα καὶ τῶν νίματιων ἔλυσεν ἐπισκοπῶν, μή τι μοι τρυφερόν ἢ περισσὸν ἢ μήτηρ ἐντέθεικεν¹. Πότον δὲ ἤσκει ὁ αὐτὸς Λεωνίδας τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν φειδῶ μαρτυρεῖ τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτον. Ὅτε ποτὲ ἐν καιρῷ θυσίας ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιδραξάμενος ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶν ἐπέθηκεν πολλὰν ποσότητ' λιθνωτοῦ, ὁ Λεωνίδας ἐπέπληξεν αὐτὸν εἰπὼν· «ὅταν τῆς ἀρωματοφόρου κρατήτης, Ἀλέξανδρε, πλουσίως οὕτως ἐπιθυμιάσεις· νῦν δὲ φειδομένως χρῶ ταῖς παροῦσι»². Ἐκ τῆς ἐκφράσεως ὁμοίως τούτης «ὅταν τῆς ἀρωματοφόρου κρατήτης, Ἀλέξανδρε,» μανθάνομεν καὶ ἑτέραν τινὰ ὑψηλοτέραν τοῦ Λεωνίδου παιδαγωγικὴν ἐνέργειαν, τουτέστι μανθάνομεν ὅτι ὁ Λεωνίδας πρὸς ταῖς ἑλλείψεις αὐτοῦ παιδαγωγικαῖς ἐνεργείαις ἐσπούδαζε νὰ ἐμπνεύσῃ πρῶίμως εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ τροφίμου αὐτοῦ τὴν ἐφελίαν καὶ ἐπιθυμίαν τῆς κατακτήσεως τῆς βασιλείου Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς. Ὁ Ἀλέξανδρος, κύριος κατόπιν γενόμενος τῆς ἀρωματοφόρου χώρας, ἀνεμνήσθη τοῦ γεγονότος τῆς θυσίας. Θέλων δὲ ν' ἀποδείξῃ εἰς τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ ὅτι περὶ τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ ἔχῃ τις ὑψηλοτέραν ἰδέαν καὶ νὰ δεικνύῃ πρὸς αὐτὸν ἀπεριόριστον τιμὴν καὶ ἄπειρον σεβασμόν, ἐπεμψεν πρὸς τὸν Λεωνίδαν πεντακόσια τέτταρα λιθνωτοῦ καὶ ἑκατὸν σμύρνης μετ' ἐπιστολῆς λεγούσης· «Ἀπεστάλκαμέν σοι λιθνωτὸν ἄρθρον καὶ σμύρναν, ὅπως παύσῃ πρὸς τοὺς Θεοὺς μικρολογούμενος.»

Πλὴν τοῦ Λεωνίδου ἕτερος τοῦ Ἀλεξάνδρου παιδευτής, ὅστις καὶ παιδαγωγὸς ἐκαλεῖτο, ἀνελήσθη *Λυσίμαχος* ὁ Ἀκαρνάν. Οὗτος κατὰ Πλούταρχον, χωρὶς νὰ ἔχῃ σπουδαιότητά τινα, ἠγάπητο καὶ δευτέραν εἶχε χώραν παρὰ τῇ βασιλικῇ τοῦ Φιλίππου οἰκογενείᾳ ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι «ἐαυτὸν ὀμνὲν ὠνόμαζε Φοίνικα, τὸν δὲ Ἀλέξανδρον Ἀχιλλέα, Πηλέα δὲ τὸν Φιλίππον»³. Ἀλλ' ὁμοίως πῶς ἦτο δυνατόν ὁ προσηκτικώτατος Φίλιππος, ἡ ἀνεπτυγμένη καὶ εὐφυὴς Ὀλυμπιάς καὶ ὁ μηδόλως προσέχων εἰς τὰς κολακείας Ἀλέξανδρος, ν' ἀρέσκωνται ἰδιαζόντως εἰς ἓνα Ἀκαρνανα δι' ἀπλὴν τινα καὶ μόνην κολακευτικὴν παρομοίωσιν, ἣν ἐποιεῖτο πρὸς πρόσωπα τοῦ Ὀμηρικοῦ ἔπους; Ὁ λόγος τῆς ἰδιαζούσης οἰκειότητος, ἥς ἀπῆλκεν ὁ Λυσίμαχος παρὰ τῇ τοῦ Φιλίππου οἰκογενείᾳ, ἀλλαχοῦ πρέπει νὰ ζητηθῇ. Ὁ Λυσίμαχος ἦτο ἀνὴρ πρᾶος καὶ μαλακοῦ χαρακτήρος. Ὁ χαρακτήρ οὗτος ἦτο ἁρμοδιώτερος πρὸς χαλιναγώγησιν τῆς βιζίκης φύσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἣν ἀκριβῶς ἐγίνωσκεν ὁ πατὴρ αὐτοῦ Φίλιππος⁴. Ἰσως

¹ Πλουτ. Ἀλεξ. 22.

² Αὐτόθι 25.

³ Αὐτόθι 5.

⁴ Αὐτόθι κεφ. 7.

ὁ Λυσίμαχος ἐπίτηδες ἠκολούθησεν ἀντίθετον δῶδὸν τοῦ αὐτοῦ Λεωνίδου, ὅπως τὸ σφοδρὸν καὶ βίαιον ἦθος τοῦ Ἀλεξάνδρου μαλακύνῃ καὶ κατευνάῃ διὰ γλυκέος καὶ ἡπίου τρόπου. Ἡ τοῦ Λυσίμαχου πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἀφοσίωσις καὶ ἡ τούτου πρὸς ἐκεῖνον ἀγάπη, ἡ καὶ κατόπιν ἐξακολουθήτασα, καταδεικνύεται ἔκ τινος ἱστορικῆς ἀνγκοινωνώσεως αὐτοῦ τοῦ Πλουτάρχου. Κατὰ τὸν Χαιρωνέα ὁ Λυσίμαχος, ὁ τοῦ Ἀλεξάνδρου παιδαγωγός, ἠκολούθησε τὸν τρόφιμον αὐτοῦ καὶ ἐν ταῖς ἐν Ἀσίᾳ ἐκστρατεῖαις, λέγων ὅτι δὲν ἦτο χειρότερος οὐδὲ πρεσβύτερος τοῦ Φοίνικος, τοῦ τὸν Ἀχιλλέα ἐν τῷ Τρωϊκῷ πολέμῳ ἀκολουθήσαντος, πρὸς ὃν ἐνησμενίζε νῆ παραβάλλῃ ἐκυτόν ¹. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, τὴν αὐτὴν καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν ἑαυτοῦ παιδαγωγὸν ἀγάπην συναισθνόμενος, ὀλίγον ἔλειψε ν' ἀπολεσθῇ χάριν αὐτοῦ. Διότι, ὅτε ποτὲ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου, θελήσας νὰ προσβάλῃ τοὺς πλησίον τοῦ Ἀντιλιθάνου κατοικοῦντας Ἀρχέας, εἶδε τὸν Λυσίμαχον κεκμηκότα καὶ βραδέως βκίνοντα, δὲν ἠθέλησε νὰ ἐγκαταλίπῃ αὐτὸν, ἀεσπέρως ἤδη καταλαβνούσης καὶ τῶν πολεμίων ἐγγὺς ὄντων, ἀλλ' ἀπολιπὼν τοὺς ἵππους πεζὸς ἐβάδιζεν ἀνακχλούμενος δὲ καὶ παρακομίζων (τὸν Λυσίμαχον) ἀπεσπάρθη, χωρὶς νὰ ἐννοήσῃ, τοῦ στρατεύματος μετ' ὀλίγων ἀνδρῶν, ἐν καιρῷ σκοτούς καὶ ῥίγους σφοδροῦ νυκτερεύων ἐν χωρίοις χαλεποῖς ².

Ὁ Φίλιππος, βλέπων ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος εἶχε φύσιν διὰ μὲν τῆς βίαις δυσκόλως καμπτομένην, διὰ δὲ τοῦ λόγου εὐκόλως πρὸς τὰ πρέποντα διευθυνομένην, διελογίζετο ὅτι ἔπρεπεν ν' ἀναθέσῃ τὴν ἀγωγὴν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς χεῖρας ἀνδρός, ὅστις διὰ τῆς εὐγενείας τοῦ χαρκατῆρος, διὰ τῆς φρονήσεως καὶ τῆς παιδείας, ἠδύνατο νὰ ἐλκύτῃ διαρκῶς τὸ σέβας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Ἀλλὰ πρὸς ποῖον ἄλλον ἄνδρα ἠδύνατο κάλλιον καὶ ἐπιτυχέστερον νὰ σρέψῃ τὰ βλέμματα αὐτοῦ εἰμὴ πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη, ὅστις ἦτο ὁ μέγιστος τῶν φιλοσόφων τῆς ἑαυτοῦ ἐποχῆς, ἦτοι πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, ὅστις συμπεριέλαβεν ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτοῦ διανοίᾳ ἀπάσας τὰς γνώσεις καὶ ὅστις διεκρίνετο κατὰ τὴν λεπτότητα τοῦ νοῦ πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ κατ' αὐτὸν ἀνδρῶν; Τοῦτον λοιπὸν «τῶν φιλοσόφων τὸν ἐνδοξότατον καὶ λογιώτατον» μεταπεμφάμενος ὁ Φίλιππος ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀγωγὴν καὶ παιδείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐκαλὰ καὶ πρέποντα «διδασκάλια τελέσας αὐτῷ», σχολὴν δὲ καὶ τόπον διατριβῆς ἀπέδειξεν αὐτοῖς ὁ Φίλιππος τὸ παρὰ τὴν πόλιν Μίεζαν γυμνασίον, «ὅπου, ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος, μέχρι νῦν Ἀριστοτέλους ἑδρας τε λιθίνας καὶ ὑποσκήους περιπάτους δεικνύουσιν» ³.

1 Αὐτόθι κεφ. 24.

2 Αὐτόθι.

3 «Καθ' ὅσον δὲ ὁ Φίλιππος τὴν φύσιν αὐτοῦ δυσκίνητον μὲν αὖσαν ἐρίσαντος μὴ βιασθῆναι, ῥηδύως δὲ ἀγομένην ὑπὸ λόγου πρὸς τὸ δέον, αὐτὸς τε πείθειν ἐπειράτο μᾶλλον ἢ πρὸς-

Πόσον δ Φίλιππος ἐξετίμα τὸν ἐνδοξότατον τῆς ἀρχαιότητος φιλόσοφον καὶ πόσον ἀνγκυαίαν ἐθεώρει τὴν ὑπ' αὐτὸν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ μὀρφωσιν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐπιστολὴ αὐτοῦ, ἣν ἔπεμψε πρὸς τὸν Ἀριστοτέλην εὐθὺς μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. «Ἰσθι μοι, ὠγράφει δ Φίλιππος πρὸς τὸν Ἀριστοτέλην, γεγονότα υἱόν. Πολλὴν οὖν τοῖς θεοῖς ἔχω χάριν οὐχ οὕτως ἐπὶ τῇ γενέσει τοῦ παιδός, ὥς ἐπὶ τῷ κατὰ στήν σὴν ἡλικίαν αὐτὸν γεγονέναι· ἐλπίζω γὰρ αὐτὸν ὑπὸ σοῦ τραφέντα καὶ παιδευθέντα ἄξιον ἔσεσθαι καὶ ἡμῶν καὶ τῆς τῶν πραγμάτων διαδοχῆς¹.

Ὁ Ἀριστοτέλης ἀνέλαβε τὴν ἀγωγὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἄγοντος ἤδη τὸ δέκατον τρίτον τῆς ἡλικίας ἔτος· ἐπιδαγώγησε δ' αὐτὸν κατὰ τὸν ἱστορικὸν Ἰουστίνον ἐπὶ πέντε ἔτη². Ἐν τῇ ἀγωγῇ ταύτῃ παρατηροῦμεν ὅτι οὐδέποτε εὐρέθη ἐξοχώτερος παιδαγωγὸς ἔχων ἐξοχώτερον μαθητὴν. Ὁ Ἀριστοτέλης ἦτο ἐν τῷ πνευματικῷ κόσμῳ ὅ,τι ὁ Ἀλέξανδρος ἐγένετο ἐν τῷ ὕλικῳ. Ὡς δ Ἀλέξανδρος διὰ τῶν ὀπλων ἐγένετο κύριος τῶν σωμάτων μυριάδων ἀνθρώπων, οὕτω καὶ ὁ Ἀριστοτέλης διὰ τῆς ἐπιστήμης κατεκτήσατο εἰς αἰῶνα τὴν ἀπικντὰ τῆς τῶν ἀνθρώπων διανοίας, ὥς ἐκεῖνος ἐγένετο κοσμοκράτωρ, οὕτω καὶ οὗτος ἐγένετο νοσοκράτωρ καὶ πνευματοκράτωρ. Ἐν τῇ ἀγωγῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ Ἀριστοτέλης ἐπραγματώσατο ὅ,τι ὁ Πλάτων ἀκοδόμησεν ἐπὶ τοῦ ἰδανικοῦ κόσμου. Ὁ Ἀριστοτέλης παιδαγωγῶν τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ τὸ ἐκυτοῦ σύστημα³ δὲν περιώρισε τὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ στενοῦ κύκλου τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος, ἀλλ' ἐπεξέτεινεν αὐτὴν καὶ ἐρρύθμισε πρὸς τὰς ἀνάγκας ἀπάτης τῆς ἀνθρωπότητος, πρὸς ἧς τὴν κατὰκτησιν καὶ ἐξελλήνισιν προήλειψε καὶ προπαρασκεύαζεν αὐτόν.

Ὁ Ἀλέξανδρος οὐ μόνον ἐθαύμαζεν, ἀλλὰ καὶ ἠγάπα τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ Ἀριστοτέλην αὐχ ἦττον, ὥς αὐτὸς ἔλεγε, τοῦ πατρός, ὥς δὲ ἐκεῖνον μὲν ζῶν, διὰ τοῦτον δὲ καλῶς ζῶν⁴. Ἀλλ' εἰ καὶ ἡ ἀγάπη αὕτη πρὸς τὸν μέγαν διδάσκαλον ἠλαττώθη κατόπιν ἔνεκα διαφόρων λόγων⁵, δὲν ἀπεσβέσθη ὅμως τελέως καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν ὀφειλομένη ἐγγνωμοσύνη.

«τάττειν, καὶ τοῖς περὶ μουσικὴν καὶ τὰ ἐγκύκλια παιδεύεσθαι· οὐ πάνυ τι πιστεύων τὴν ἐπιστάσιν αὐτοῦ καὶ κατάρτισιν, ὥς μείζωνος οὕσαν πραγματείας καὶ κατὰ τὸν Σοφοκλέα «πολλῶν χαλινῶν ἔργον, οἷά κουν Ὁ ἄμα» μετεπέμψατο τῶν φιλοσόφων τὸν ἐνδοξότατον καὶ λογιώτατον, καλὴ καὶ κρείοντα διδασκαλία τελέσει· αὐτῷ» (Πλουτ. Ἀλεξ. κεφ. 7.)

¹ Gellii N. A. 9, 3.

² Justin. histor. 12, 8.

³ Περὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ συστήματος τοῦ Ἀριστοτέλους ἐγράφημεν ἰδίαν πραγματείαν ἐν τῇ «Παρνασσῷ», (τομ. ε', σελ. 226) καὶ τῇ «Πλάτωνι» (τομ. γ', σελ. 193).

⁴ Πλουτ. Ἀλεξ. 8.

⁵ Ἀδρόβι.

Τοῦτο δὲ κατὰδῆλον γίνεται ἔκ τε τῶν ὀκτακοσίων ταλάντων καὶ τῶν ἄλλων βοηθημάτων, ἅπερ ἔπεμψεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη πρὸς σύνταξιν τῆς φυσικῆς ἱστορίας¹. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης μεγάλως ἠγάπησεν τὸν μαθητὴν αὐτοῦ καὶ μέγα ἐδείκνυε διάφορον περὶ τῆς τελευτοφρονήσεως τῶν παιδαγωγικῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν, ὡς δηλοῦται ἔκ τινος ἐπιστολῆς, ἣν ἐκεῖνος ἔπεμψεν πρὸς τοῦτον ἅμα ἀναδύνατα τὸν θρόνον, καὶ δι' ἧς προέτρεπεν αὐτὸν νὰ ἀρχῇ ὀρθῶς καὶ δικαίως, ἐνθυμούμενος οἷου γένους, αἷας παιδείας καὶ οἷας τύχης ἡξιώθη.

« Ἀπορῶ, ἔγραψεν ὁ Ἀριστοτέλης πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, τίνων ἢ ποίων ἀρχή με λάβοι πρὸς σε· ἐφ' ἧ γὰρ ἐπισκοπῶν ἐπιβάλλω τὴν δίκνοικαν, ἡπάντα μοι φαίνεται μέγας καὶ θαυμαστός, καὶ λήθης οὐδὲν ἄξιον ὁρῶ, μνήμης δὲ οἰκεῖα καὶ προτρέψεως, ὧν οὐδεὶς ἀμυρώσει χρόνος· αἱ γὰρ καὶ αἱ τῶν διδασκάλων παραινέσεις καὶ προτρέψεις θεατὴν ἔχουσι τὸν καίωνα. Διὸ πειρῶ τὴν ἀρχὴν μὴ εἰς ὕβριν, ἀλλ' εἰς εὐεργεσίαν κατατίθασθαι, οὐ οὐδὲν μείζον τῶν ἐν τῷ βίῳ ὑπάρχειν πέφυκε· διὸ καὶ τὸ θνητὸν τῆς φύσεως πολλάκις ὑπὸ τοῦ χρόνου διαλυόμενον, ἀφθαρτον διὰ τὸ μέγεθος κέκτηται τὴν μνήμην. Τούτων οὖν ἔννοικον ἔχει· οὐ γὰρ ἀλογίστως ἡχθῆς, ὡς ἔνιοι, οἱ ἀτόπως καὶ τὰς γνώμας διετέθησαν. Σοὶ καὶ γένος ἐγγίμον καὶ βασιλεῖα πατρώϊος καὶ παιδεία βέβαιος καὶ δόξα περίπληκτος, καὶ ὅσον τῇ τύχῃ διαφέρεις, τοσαῦτον καὶ ταῖς ἀρεταῖς. Τῶν καλῶν πρωτεύειν σε δεῖ, τὰ δὲ ἄλλα πράττει τὰ συμφέροντα, ἐπιτέλει δὲ τὰ δόξαντα. » Ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος κατεπράχυνε τὴν σφοδρότητα τῆς ψυχῆς τοῦ μεγάλου αὐτοῦ μαθητοῦ, ἀνεπτέρωσε τὸ φρόνημα αὐτοῦ πρὸς ἔργα μέγала καὶ θαυμαστά, διήγειρεν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὰς ὕλικὰς ἀπολαύσεις· ἰδίως δὲ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς περὶ γράμματος τῆς μεγάλης ιδέας, ἣν ἐν τοῖς πολιτικοῖς αὐτοῦ ἐξήνεγκεν (4 ἢ 7,7) ὅτι τὸ τῶν Ἑλλήνων γένος δύναται πάντων ἀρχεῖν μιᾶς ευτυχάνου πολιτείας.

Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, ὑπὸ διφόρων τροφῶν παιδαγωγῶν καὶ διδασκάλων παιδαγωγούμενος, ἐδιδάχθη ἅπαντα τὰ ἐγκύκλια μαθήματα τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, περιλαμβάνοντα τὴν γυμναστικὴν, μουσικὴν, γραφικὴν, γραμματικὴν καὶ ῥητορικὴν, οἷς προσετέθησαν καὶ τὰ φιλοσοφικά. Ὁ δὲ Πλούταρχος, ὁ ἐνδοξὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου βιογράφος, ἀκολουθῶν τὸ ἔθος τῶν συγχρόνων αὐτοῦ, καθ' ὃ ἡ μουσική, ὡς ἀποτελοῦσα ἴδιον κλάδον, ἀντετίθετο πρὸς τὴν γραμματικὴν, ῥητορικὴν, γραφικὴν καὶ γυμναστικὴν, ἕτινα ἀπετέλουν τὰ ἐπ' αὐτοῦ ἐγκύκλια μαθήματα, περιλαμβάνει ἅπαντα τὰ μαθήματα, ἐν οἷς ἐξεπαιδεύθη ὁ Ἀλέξανδρος, ἐν δυσὶν ὀνόμασι, τούτεστι τῇ μουσικῇ καὶ τοῖς ἐγκυκλίοις².

¹ Ἀθην. 9, 398 ² Plin., H. N. VIII. 17.

² Πλουτ. Ἀλεξ. 7. Παρ. καὶ περὶ μουσικῆς κεφ. 13.

Ὡς πρὸς τὰς γυμναστικὰς ἀσκήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰ καὶ δὲν ἔχομεν ῥητὰς τῶν ἀρχαίων μαρτυρίας, δυνάμεθα ὁμῶς μετὰ τινος θετικότητος νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι δὲν ἦτο ἀμέτοχος τούτων, τεχναιρόμενοι ἐκ τῆς συμμετρίας καὶ ῥωμαλκιοῦτος τῶν τοῦ σώματος αὐτοῦ μελῶν, ἐκ τῆς ἰδιόζυσης κερτερίας ἐν ταῖς πικνοταῖς καὶ ἐπιμόχοις πορείαις, ἐκ τῆς θαυμαστῆς εὐστροφίας ἐν ταῖς τοῦ σώματος κινήσεσιν, ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῆς περιδοῆτος ὠκύτητος τῶν ἐκυστοῦ ποδῶν, ἧς ἔνεκα ἐρωτηθεὶς ποτε ὁ Ἀλέξανδρος, αἰ βούλοιτ' ἂν Ὀλυμπιάσιν ἁγωνίσασθαι στάδιον, ἢ ἀπεκρίθη, αἶγε ἢ βασιλεὺς ἐμελλον ἔξειν ἀνταγωνιστὴς¹.

Περὶ δὲ τῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῇ μουσικῇ καὶ δὴ τῇ κιθαρωδίᾳ παιδείσεως παρέχουσιν ἡμῖν οἱ ἀρχαῖοι εἰδικὰς τινὰς πληροφορίες. Κατὰ τὸν Ψευδοκάλλισθένην, διδάσκαλον τῆς μουσικῆς ἔσχεν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἐκ Ἀήμου Λεύκιππον², ὅπερ ὁμῶς εὐδαμῶθεν ἄλλοθεν μηχανόμεν. Ὡς πρὸς δὲ τὴν περὶ τὴν κιθαρωδίαν παιδευσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ Αἰλιανὸς διηγεῖται τὸ ἐξῆς ἀνέκδοτον: Ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος πρὸ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας ἐμάνθκε τὴν κιθάραν, ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ συνεβούλευσεν αὐτὸν νὰ κρούσῃ ὠρισμένην τινὰ χορδὴν, συμφωνοῦσαν πρὸς τὸ ἐν ᾧ ἡσκεῖτο μέλος· ἀποκριθέντος δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ τί πειράζει ἂν κρούσω ταύτην, δείξας ἄλλην χορδὴν, εἶπεν ὁ διδάσκαλος· εἰς τὸν μέλλοντα νὰ βασιλεύσῃ τοῦτο εἶναι ἀδιάφορον, οὐχὶ ὁμῶς καὶ εἰς τὸν μέλλοντα νὰ κιθαρίτῃ τεχνήεντως³. Ἐκ τινος δ' ἐτέρας τοῦ Πλουτάρχου διηγήσεως συνάγεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐγίνωσκε τοσοῦτον καλῶς νὰ κιθαρίζῃ ἄδων, ὥστε ὁ πατήρ αὐτοῦ, ὀρμώμενος ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι ἡ μεγάλη περὶ τὴν μουσικὴν ἐμπειρία ἀρμόζει μᾶλλον εἰς τοὺς μετερχομένους αὐτὴν ὥς ἔργον βιοποριστικόν, ὅπερ ῥητῶς ἀπεδοκίμαζεν ὁ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ διδάσκαλος Ἀριστοτέλης⁴, ἀνέκραξεν αὐτῷ, ἐν τινι συμποσίῳ κιθαρίζοντι· «Οὐκ αἰσχύνῃ καλῶς αὐτῷ ψάλλον⁵». Ὁ Ἀλέξανδρος πολὺ ἐτέρπετο καὶ μεγάλως συνεκινεῖτο ὑπὸ τοῦ αὐλοῦ. Τοῦτο δὲ ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς γεγονότος, ὅπερ πολλοὶ τῶν ἀρχαίων ἀναφέρουσιν. Ἀύλοῦντός ποτε τοῦ Ἀντιγενίδου (ἢ κατ' ἄλλους τοῦ Τιμοθέου ἢ Ξενοφάντου) τὸν ἀρμάτειον νόμον, τασσοῦτον διεφλέχθη τὸν θυμὸν ὑπὸ τῶν μελῶν, ὥστε προσέδραψε πρὸς τὰ ὅπλα, φαντασθεὶς ὅτι βλέπει τοὺς ἐχθροὺς ἐπερχομένους⁶. Ὁ Ἀλέξανδρος, φιλόμουσος αὐτὸς ὢν, μέγαν ἐδείκνυε καὶ πρὸς τοὺς ἐξόχους τῆς μουσικῆς τεχνίτας σεβασμὸν. Οὕτω διέταξέ ποτε νὰ κτασκέυσθῃ ἐν Πύθοι, ἐνθα ἐτελοῦντο οἱ Πυθικοὶ ἀγῶνες, χαλκοῦς ἀν-

1 Πλουτ. Ἀλέξ. 4.

2 Ψευδοκάλ. 13.

3 Αἰλ. π. ἱσ. 3, 32.

4 Ἀριστοτ. Πολιτ. 5(8), 3.

5 Πλουτ. Περικλ. 1.

6 Πλουτ. περὶ τῆς Ἀλεξ. τύχης 2, 2. Δίων Χρυσ. 4, 1. Σουῖθ. ἐν λ. Τιμόθεος. Seneca, de ira 2, 2.

δριξίς εἰς τὸν ἐν τινὶ μάχῃ ἐνδόξως πεσόντα λιθοκρῶδὸν Ἀριστόνικον, παριστῶν αὐτὸν τῇ μὲν μιᾷ χειρὶ κιθάραν ἔχοντα, τῇ δὲ ἑτέρᾳ δόρυ προβεβλημένον, τοῦ τὸν ἄνδρα τιμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ μουτικὴν κοσμῶν¹.

Ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἐν τῇ γραφικῇ ἔτυχε τῆς προσηκούσης διαμορφώσεως κατὰδῆλον γίνεται ἔκ τε τῆς μεγάλης ἀκμῆς, εἰς ἣν ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἀφίκετο ἡ ζωγραφικὴ, καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἡδιστα ὁ Ἀλέξανδρος συνκνιστρέφετο μετὰ τοῦ μεγίστου τῆς τότε ἐποχῆς ζωγράφου, ἦτοι τοῦ Ἀπελλοῦ. Γνωσταὶ δὲ εἶναι καὶ αἱ οὐχὶ τόσον ἀκριβεῖς παρατηρήσεις, ὥς ἐποιεῖτο ἐνίοτε πρὸς τὸν μέγαν τοῦτον ζωγράφον². Τὴν καλλαισθησίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπέθλαψε βεβαίως ἡ καθημερινὴ θεωρία τῶν λαμπροτάτων καλλιτεχνημάτων, δι' ὧν ἐκοσμοῦντο πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ δὴ καὶ ἡ Πέλλα, ἡ ἑδρα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Φιλίππου. Ἑτέρας εἰδικωτέρας πληροφορίας περὶ τῆς ἐν τῇ γραφικῇ παιδεύσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἔχομεν.

Τῆς δὲ γραμματικῆς, κατὰ τὴν εὐρυτέραν αὐτῆς ἐννοίαν λαμβανόμενης, ἥτις ἦτο ἡ βάσις πάσης ἐκπαιδεύσεως, καὶ ἥτις κατ' Ἀριστοτέλην ἐχρησίμευσεν οὐ μόνον πρὸς χρηματισμὸν καὶ πρὸς οἰκονομίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς μάθησιν καὶ πρὸς πολλὰς πολιτικὰς πράξεις³, δὲν ἠδύνατο νὰ διχτελῇ ἄμειρος ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τοσοῦτω μᾶλλον, καθ' ὅσον ἔσχε διδάσκαλον τὸν Ἀριστοτέλην, ὅστις οὐ μόνον κατέθηκεν ἐπιστημονικωτέρας βάσεις εἰς τὴν σπουδὴν τῆς γραμματικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπεξέτεινε τὸν κύκλον τῶν γραμματικῶν γνώσεων. Ὁ Ἀλέξανδρος, καταμαθὼν ἀκριβῶς τὸ μυτήριον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ κατανόησας βεθέως τὸ πνεῦμα αὐτῆς, ἐνετρύφα ἀπλήστως καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐκστρατείαις εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἀρίστων συγγραφέων καὶ ποιητῶν⁴, αἷν δὲ φύσει φιλόλογος, κατὰ Πλούταρχον, καὶ φιλομαθὴς καὶ φιλοαναγνώστης⁵.

Ἐκ τῶν ποιητῶν ἡγάπα πρὸ πάντων τὸν Ὅμηρον· ὁ πρὸς τὸν δαιμόνιον τοῦτον ποιητὴν σεβασμὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο τοσοῦτον μέγας ὥστε, εὐρεθέντος ποτὲ μετὰ τὴν ἐν Ἀρβήλλοις μάχην μετὰξὺ ἄλλων λαφύρων καὶ νάρθηκος τινος χρυσοῦ καὶ λιθοκαλλήτου, καὶ διαλογιζομένων τῶν περὶ αὐτὸν εἰς τί ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ, ἀπεκρίθη ὁ Ἀλέξανδρος ὅτι ὁ νάρθηξ οὗτος εἰς οὐδὲν ἕτερον ἠδύνατο κάλλιον νὰ χρησιμεύσῃ εἰμὴ εἰς διαρύλαξιν τῶν τοῦ Ὁμήρου ποιημάτων, ἅτινα ἐθεώρει ὡς τὸ εὐγενέστατον προῖον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Ἰδίως δ' ἐθάρμαζεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἀνεγίνωσκεν ἀπλήστως τὴν Ἰλιάδα, ἣν ἐνόμιζε καὶ ὠνόμαζε «πολεμικῆς ἀρετῆς

1 Πλουτ. περὶ Ἀρετ. Ἀλ. 2, 2.

2 Πλουτ. Ἀλεξ. 4.

3 Ἀριστ. Πολιτ. 5(8), 3.

4 «Τῶν δὲ ἄλλων βιβλίων οὐκ εὐπορῶν ἐν ταῖς ἄνω τόποις Ἀρπαλὸν ἐπέλαυσε πέρψαι. Ἐκείντος ἐπερψεν αὐτῷ τὰς τε Φιλίστου βίβλους καὶ τῶν Εὐρυπίδου καὶ Σοφοκλέους καὶ Αἰσχύλου τραγωιδῶν καὶ Τελέστου καὶ Φιλαρίνου διθυράμβους» (Πλουτ. Ἀλεξ. 8).

5 Πλουτ. Ἀλεξ. 8. Πρβλ. καὶ 23.

ἐφ' ἑδρίαν,» καὶ ἦς τὸ πρωταῖον πρόσωπον, τὸν ἥρωα Ἀχιλλέα, ἐσπούδαζε καὶ μιμήθη. Τὴν Ἰλιάδα ἐπιτεθεωρημένην καὶ διορθωμένην ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἦν καὶ ἐκ τοῦ κάρθιμος καλοῦσιν, ἔφερε πάντοτε μεθ' ἑαυτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ἐφύλαττε μετὰ τοῦ ἐγχειριδίου ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον¹.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιμελέστατα ἐδιδάχθη καὶ τὴν ῥητορικὴν, τέχνην ἀναγκαιοτάτην καὶ χρησιμωτάτην εἰς πάντα ἄρχοντα καὶ πολιτικόν. Πόσον μέγαν ζῆλον ἐδείκνυσεν εἰς τὴν σπουδὴν ταύτης καὶ πόσον ἐπέδωκεν εἰς αὐτήν, μαρτυροῦσιν οὐ μόνον ἡ πρὸς Ἀλέξανδρον ῥητορικὴ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐξ ἧς μακθάνομεν ὅτι ἐκεῖνος ἔγρχετο πρὸς τοῦτον ζητῶν τὰς μεθόδους τῶν πολιτικῶν λόγων², ἀλλὰ καὶ οἱ διάφοροι λόγοι, οὓς ἐν διαφόροις περιστάσεσιν ἀπήγγειλεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἀναπτέρον τὸ φρόνημα τῶν στρατιωτῶν πρὸς γενναίαν ἀντίστασιν, ἐνθαρρύνων τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἐργασίαν, κατευνάζων θυελλώδεις στάσεις καὶ ταραχάς, καὶ πάντα συγκρατῶν εἰς εὐπειθειαν καὶ ὑπακοήν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ δαίμονίου Ἀριστοτέλους οὐ μόνον τοὺς ἠθικοὺς καὶ πολιτικοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ τὰ βαθύτερα μυστήρια τῆς φιλοσοφίας, ἥτοι τὰς ἀκροαματικάς καὶ ἐποπτικάς λεγομένης διδασκαλίας, αἵτινες ἐτήροῦντο ἀπόρητοι εἰς τοὺς πολλούς. Κατὰ Πλούταρχον ὁ Ἀλέξανδρος, μαθὼν ὅτι ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ Ἀριστοτέλης ἐδημοσίευσεν ἐν βιβλίοις λόγους τινὰς περὶ τῶν τοιούτων διδασκαλιῶν, γράφει πρὸς αὐτὸν ἐξ Ἀσίας τὴν ἐξ ἧς μεμψίμοιρον ἐπιστολήν, ἐξ ἧς καταφθίνειται ἡ τε ὑπερβολικὴ τοῦ ἀνδρὸς φιλοτιμία καὶ ἡ ὀρθὴ αὐτοῦ ἐκτίμησις τῶν ὑψηλοτέρων τοῦ πνεύματος ἐνεργειῶν.

« Ἀλέξανδρος Ἀριστοτέλει εὖ πράττειν. Οὐκ ὀρθῶς ἐποίησας ἐκδοῦς τοὺς ἀκροαματικοὺς τῶν λόγων· τίνι γὰρ δὴ διοίσουμεν ἡμεῖς τῶν ἄλλων, εἰ ἀκαθ' οὗς ἐπαιδεύθημεν λόγους, οὗτοι πάντων ἔσονται κοινοί; Ἐγὼ δὲ βουλομένη ἂν ταῖς περὶ τὰ ἄριστα ἐμπειρίαις ἢ ταῖς δυνάμεσι διαφέρειν. » Ἐρρωσο³. » Ὁ Ἀριστοτέλης παραμυθούμενος τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου γράφει πρὸς αὐτὸν ἰδίαν ἐπιστολήν, ἐν ᾗ ἀπολογεῖται περὶ τῶν λόγων ἐκείνων, λέγων ὅτι, ἐπειδὴ εἶναι δυσνόητοι, εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς εἰμὴ ἐξεδόθησαν.

« Ἐγραψάς μοι, ἀπαντᾷ ὁ Ἀριστοτέλης πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, περὶ τῶν ἀκροατικῶν λόγων, οἰόμενος δεῖν αὐτοὺς φυλάττειν ἐν ἀποροῇ τοις. Ἴσθι οὖν αὐτοὺς καὶ ἐκδεδομένους καὶ μὴ ἐκδεδομένους· ζυνετοί γάρ εἰσι μένοισι, τοῖς ἡμῶν ἀκούσασι. » Ἐρρωσο,»

Πλὴν τῶν μαθημάτων τούτων ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεπαιδεύθη καὶ ἐν ἄλλ-

¹ Αὐτόθι.

² Ἐπέστειλάς μοι (γράφει ὁ Ἀριστοτέλης πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον) ὅτι πολλάκις πολλοὺς πέποιμας πρὸς ἡμᾶς τοὺς διαλεξιμένους ὑπὲρ τοῦ γράψῃναί σοι τὰς μεθόδους τῶν πολιτικῶν λόγων» (Ῥητορ. πρὸς Ἀλεξ. 1).

³ Πλουτ. Ἀλεξ. 7.

λοις μαθήμασιν, οἷον τῇ γεωμετρίας, τῇ γεωγραφίᾳ, τῇ φυσικῇ ιστορίᾳ καὶ τῇ ἀστρονομίᾳ, ἅτινα ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ εἶχον λάβει μεγάλην ἐπίτασιν καὶ ἤρχισαν νὰ συμπεριλαμβάνωνται εἰς τὸν κύκλον τῶν μαθήσεων. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν γεωμετρικὴν μὸρφωσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Σενέκας, ὁ πικρὸς αὐτοῦ κατήγορος, ἀποφαίνεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐσπούδασε τὴν γεωμετρίαν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ γνωρίζῃ πόσον μικρὰ ἦτο ἡ γῆ, ἥς ἐλάχιστον μόνον μέρος ἐξουσίαζεν¹. Ὡς πρὸς δὲ τὴν γεωγραφικὴν μὸρφωσιν, ἣτις εἶναι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ εἰς τὸν μέλλοντα νὰ γίνῃ στρατηγός, ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος, ξενίζων ποτὲ τοὺς παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ἐλθόντας πρέσβεις, δὲν ἠρώτα αὐτοὺς περὶ τῶν περιέργων τῆς Περσίας, ἀλλὰ περὶ ἀντικειμένων γεωγραφικῶν, οἷον περὶ τοῦ μήκους καὶ τῆς εἰς Περσίαν πορείας καὶ τῶν ὁμοίων². Περὶ δὲ τῆς ἐν τῇ φυσικῇ ιστορίᾳ μορφώσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου συμπεραίνομεν ἐκ τῆς μεγάλης προθυμίας, ἣν οὗτος ἐδείκνυσεν εἰς τὸ νὰ παρέχῃ ἅπαντα τὰ μέσα εἰς τὸν μέγαν διδάσκαλον πρὸς προαγωγὴν τοῦ ὠφελιμωτάτου τούτου κλάδου τῶν μαθησεων³. Ἀλλὰ καὶ ἀστρονομικῶν γνώσεων βεβαίως δὲν ἀφῆκεν ἄμεινον τὸν Ἀλέξανδρον ὁ ἐνδοξὸς συγγραφεὺς τῶν περὶ οὐρανοῦ, περὶ κόσμου, περὶ μετεωρολογικῶν καὶ τῶν ὁμοίων συγγραμμάτων. Εἰς τὸν Ἀριστοτέλην ὀφείλονται κατὰ Πλούταρχον καὶ αἱ ἱατρικαὶ γνώσεις, ἃς ἐκτήτατο ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ δι' ὧν σκαὶ νοσοῦσιν ἐβοήθει τοῖς φίλοις καὶ συνέταττε θεραπείας στινᾶς καὶ διαίτας⁴. Καθόλου δ' εἶπεῖν ὁ παντὸς ὡραίου καὶ μεγάλου ἐπιδεκτικὸς οὗτος νεανίας μετέσχεν ὅ,τι καλὸν καὶ λαμπρὸν καὶ ἔξοχον ἠδύνετο ἡ ἐλληνικὴ παιδεία νὰ χορηγήσῃ.

Τοιαύτη, ἦτο ἡ ἀγωγή καὶ παιδεία, ἥς μετέσχεν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος παρὰ τῶν διαφόρων αὐτοῦ διδασκάλων καὶ παιδαγωγῶν καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ μεγίστου τῶν τότε φιλοσόφων, τοῦ ἀθανάτου Ἀριστοτέλους. Ἡ ἀγωγή αὕτη καὶ παιδεία δὲν ἐβράχυνε νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἐκυτῆς δύναμιν ἐν τῷ βίῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Παρκαλείποντες τὰ λοιπὰ προσόντα, ἅτινα ἐκόσμουσαν τὸν μέγαν τοῦτον ἄνδρα, ἀναφέρομεν τινᾶς μόνον τῶν ἠθικῶν ἐκείνων ἀρετῶν, αἵτινες ἐδόξασαν αὐτὸν οὐχ ἥττον τῶν στρατιωτικῶν ἀρετῶν καὶ αἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ σύστημα τῆς ἀγωγῆς αὐτοῦ ὀφείλονται. Οὕτω πρὸς μὲν τὸ θεῖον ἀπέβη ὁ Ἀλέξανδρος εὐσεβέστατος. Οὐ μόνον δὲ τοὺς θεοὺς τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἐσέβετο καὶ ἐλάτρευεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν ἄλλων ἐθνῶν μεγάλως ἐτίμα. Ὅτε ποτέ, κατὰ Ἰώσηπον, βαδίζων ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ εἶδεν ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν τὸν ἀρχιερεῶς Ἰαδδοῦν, ἐνδεδυμένον τὴν ἱερὰν στολὴν καὶ ἡγούμενον πρεσβείας, προσῆλθε πρὸς αὐτὸν μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ καὶ προσκινήσας τὸ ὄνομα

¹ Senec. ep. 91.

² Πλουτ. Ἀλεξ. 5.

³ Plin. h. n. 8, 45.

⁴ Πλουτ. Ἀλεξ. 8. Περὶ Ἀλεξ. τοχ. 2, 10.

τοῦ Θεοῦ, ὅπερ ἦτο ἐπιγεγραμμένον ἐπὶ χροῦ τοῦ ἐλάσματος τῆς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ κιδάρεως, ἠτπίασται τὸν ἀρχιερέα. Θαυμάζοντας δὲ τοῦ Παρμενίωνος καὶ ἐρωτῶντος πῶς ὁ παρὰ πάντων προσκυνούμενος προσεκίνει τὸν ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων, ἀπεκρίθη ὁ Ἀλέξανδρος: αὐτοῦ τοῦτον προσεκίνησα, τὸν δὲ Θεόν, οὗ τῇ ἀρχιερωπύνῃ αὐτὸς τετίμηται.¹ Πρὸς δὲ τοὺς γονεῖς αὐτοῦ ἐδείκνυτο ὁ Ἀλέξανδρος φιλοστοργότατος. Εἰ καὶ εἶχε μητέρα λίαν δύστροπον, ἠνείχετο αὐτὴν καὶ μεγάλως ἐσέβετο· διὸ καὶ ἐν ἐκστρατεῖαις εὐρισκόμενος πολλὰ ἔπεμπε πρὸς αὐτὴν δῶρα. Ἐν δάκρυ τῆς μητρὸς ἐξήρκει νὰ κάμῃ τὸν Ἀλέξανδρον νὰ λησμονήσῃ τὰ πικρὰ κατ' αὐτῆς περὶ τὸν Ἀντιπάτρου.² Οἶκον δὲ ἀγάπην ἐδείκνυε πρὸς τοὺς φυτικούς αὐτοῦ γονεῖς, τοὺς πασχόντας αὐτῷ τὸ ζῆν, τὴν αὐτὴν ἐδείκνυε καὶ πρὸς πνευματικούς αὐτοῦ γονεῖς, τούτεστι τοὺς διδασκάλους καὶ παιδαγωγούς, τοὺς μεταδόντας αὐτῷ τὸ εὖ ζῆν, ὡς εἶδομεν ἄνωτέρω. Πρὸς δὲ τοὺς φίλους αὐτοῦ ἐγένετο ὁ Ἀλέξανδρος εὐκρινέστατος καὶ πιστότατος. Τοῦτο μαρτυρεῖ πλὴν ἄλλων καὶ ἡ θαυμαστὴ ἐκείνη καὶ θεατρικὴ σκηνή, καθ' ἣν ὁ ἀσθενὼν Ἀλέξανδρος, μηδεμίαν δοῦν ἀκρέασιν εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ στρατηγοῦ Παρμενίωνος, καταγγέλλοντος τὸν ἱατρὸν Φίλιππον τὸν Ἀκαρνᾶνα, ὡς δεικνύμενον νὰ δηλητηριάσῃ αὐτόν, ἔπινεν ἀταράχως τὸ ἐν τῇ κύλικι φάρμακον ἐνώπιον τοῦ ἀναγινώσκοντος τὴν ἐπιστολὴν ἱατροῦ, ἐκπληττομένου καὶ δεικνυρομένου.³ Πρὸς δὲ τὰς γυναῖκας ἐφάρετο ὁ Ἀλέξανδρος σωφρονέστατα. Ὅτε μετὰ τὴν ἐν Ἰσσοῦ μάχην περιήλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ἅπαντα ἡ οἰκογένεια τοῦ Δαρείου, ἐν ἣ διακρίνοντο ἐπὶ θαυμασίᾳ καλλονῇ ἡ τε σύζυγος αὐτοῦ καὶ αἱ θυγατέρες, οὗ μόνον οὐδεμίαν τούτων ἔθιξεν ὁ Ἀλέξανδρος «τοῦ νικᾶν τοὺς πολεμίους τὸ κρατεῖν ἐκυτοῦ βασιλικώτερον ἡγούμενος»⁴, ἀλλὰ καὶ ἅπασι μόνον ἐπεσκέψατο πρὸς ἀποφυγὴν πᾶτης κατὰ τῆς σεμνότητος τῶν γυναικῶν ὑποψίας. Πόσον δὲ μεγαλοφρόνως ἐφάρετο καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος, μαρτυρεῖ ἡ συμπεριφορὰ αὐτοῦ πρὸς τε τὴν Τιμόκλειαν, τὴν ἀδελφὴν Θεαγένους, αὐτοῦ περὶ τὰς ἐκείνου πρὸς Φίλιππον ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας⁵, τὸν Δαρείον βασιλέα τῆς Περσίας, καὶ Πῶρον, ἡγεμόνα τῶν Ἰνδῶν καὶ ἄλλους. Καθ' ὅλου δ' εἰπεῖν εἰς τὴν ἀγωγὴν καὶ παιδείαν κατὰ τὸ πλεῖστον ὀφείλονται ἔπαισαι ἐκεῖναι αἱ ἀρεταὶ δι' ὧν χαρακτηρίζουσι τὸν Ἀλέξανδρον οἱ δύο κράτιστοι αὐτοῦ βιογράφοι, ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Ἀρριανός. Διότι κατὰ μὲν τὸν Πλούταρχον ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἐν ἐκυτῷ τῆς μεγάλης ἐλπίδος, εὐτέθειον περὶ θεοῦ, πί-

1 Φλαβ. Ἰωσήπου, Ἰουδ. ἀρχαιολ. βιβλ. 11, κεφ. 8, δ'.

2 «Τῇ μητρὶ πολλὰ μὲν ἐξωρεῖτο καὶ κατέπεμπε, — ἐγκαλοῦσα δὲ πρῶτος ἔφερε τὴν χαλεποσύνην. Πλὴν ἅπασι ποτὲ Ἀντιπάτρου μακρὰν κατ' αὐτῆς γράψαντος ἐπιστολὴν, ἀναγνούς ἐγένετο εἰπέν Ἀντίπατρον ὅτι μύριας ἐπιστολὰς ἐν δάκρυ ἀπαλείφει μητρὸς» (Πλουτ. Ἀλεξ. 39.) Πρβλ. καὶ Ἀρριαν. Ἀλεξ. Ἀνάβ. 7, 12.

3 Πλουτ. Ἀλεξ. 19. Πρβλ. καὶ Ἀρριαν. Ἀλεξ. Ἀνάβ. 2, 4, 8.

4 Πλουτ. Ἀλεξ. 21, Πρβλ. καὶ 21.

5 Αὐτόθι, 12.

εστιν πρὸς φίλους, εὐτέλειαν, ἐγκράτειαν, εὐποιάν, ἀφοβίαν πρὸς θάνατον, εὐψυχίαν, φιλάνθρωπίαν, ὁμιλίαν εὐάρμοστον, ἀψευδὲς ἦθος, εὐστάθειαν ἐν ἰβουλαῖς, τάχος ἐν πράξεσιν, ἔρωτα δόξης, προχίρεσιν ἐν καλῷ τελεσιουργόν¹. Κατὰ δὲ τὸν Ἀρριανὸν ὁ Ἀλέξανδρος ἐγένετο τό τε σῶμα κάλλιστος καὶ φιλοπανώτατος καὶ ὀξύτατος τὴν γνώμην καὶ ἀνδρειότατος καὶ φιλοπτιμύτατος καὶ φιλοκινδυνότατος καὶ τοῦ θεοῦ ἐπιμελέστατος². ἡδονῶν οὐδὲ τῶν μὲν τοῦ σώματος ἐγκρατέστατος, τῶν δὲ τῆς γνώμης ἐπικίνου πρὸντος ἀπληστότατος³. Ξυνιδεῖν δὲ τὸ δέον, ἔτι ἐν τῷ ἀφικνεῖσθαι, θεινότατος καὶ ἐκ τῶν φαινομένων τὸ εἶδος ξυμβάλεῖν ἐπιτυχέστατος, καὶ οὐτάξει στρατιάν καὶ ὀπλίσσαι τε καὶ κοσμησάι δαημονέστατος⁴ καὶ τὸν πθυρὸν τοῖς στρατιώταις ἐπάραι καὶ ἐλπίδων ἀγαθῶν ἐμπλησάι καὶ τὸ οὐδεῖμα ἐν τοῖς κινδύνοις τῷ ἄδει τῷ αὐτοῦ ἀφανίσαι, ξυμπάντα ταῦτα ἀγενναϊότατος⁵. . . . καὶ τὰ μὲν ξυντεθέντα ἢ ὁμολογηθέντα φυλάξαι βεβαιότατος, πρὸς δὲ τῶν ἐξαπκτώντων μὴ ἀλῶναι ἀσφαλέστατος⁶. χρημάτων δὲ ἐς μὲν τὰς ἡδονὰς τὰς αὐτοῦ φειδωλότατος, ἐς δὲ εὐποιάν οὐτῶν πέλας ἀφθονώτατος⁷. Ἐνὶ λόγῳ δὲ Ἀλέξανδρος, παιδείας ἀρεθῆς τυχὼν καὶ φύσεως εὐτυχούς, ἀπέβη τοιοῦτος, οἷοι ἀποβήνουσι κατὰ Πλάτωνα οἱ τοιούτων προσόντων εὐμερῆσαντες⁸, τοῦτέστι θειότατος καὶ ἡμερώτατος⁹. Δικαίως ἔρα πολλοὶ τῶν τε ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἀπεκάλεσαν αὐτὸν ἀμεγαλοφυέστερον ἢ κατ' ἀνθρώπον¹⁰, «ἐξὼ τοῦ θεοῦ οὐδενὶ ἄλλῳ τῶν ἀνθρώπων ὁμοίῳτα¹¹,» ἐνὶ λόγῳ «θεοεικέλον.»

Κατακλήγων νῦν τὸν λόγον εὐχομαι ἵνα ἡ ἀγωγή καὶ παιδεία τοῦ ἡγεμονόπαιδος Ἀλεξάνδρου χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον ἀγωγῆς καὶ παιδείας εἰς τοὺς ἡμετέρους ἡγεμονόπαιδας, οἵτινες, διαδεχόμενοι τὸ σκῆπτρον ἐκείνου ὀφείλουσι καὶ διαδεχθῶσι καὶ προχρηματώσῃ καὶ τὰς ὑψηλὰς αὐτοῦ ιδέας, ὧν πρώτη ἦτο ἡ συγκέντρωσις ἀπάντων τῶν ἐλληνικῶν στοιχείων, τῶν τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος ἀπκρτιζόντων, τελευταία δὲ ἡ πανταχόσε διάδοσις καὶ ἐξάπλωσις τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος καὶ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ¹². Ἰδέας, ἃς συνέλαβε μὲν ἡ φαντασία τῶν ἐλλήνων ποιητῶν, ἐκήρυξε δὲ τὸ στόμα τοῦ ῥήτορος Ἰσοκράτους¹³, ἠτιολόγησε δὲ καὶ ἐδικαιολόγησεν ἡ φιλοσοφικὴ διάνοια τοῦ Ἀριστοτέλους¹⁴, ἐπραγματώσατο δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ κραταιὰ χεὶρ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ, τοῦ ἄντως μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ἀριστ. Σπαθάρης.

1 Πλουτ. περὶ Ἀλεξ. τύχ. 2, 12.

2 Ἀρριαν. Ἀλεξ. Ἀναβ. 7, 28.

3 Νόμ. 6, σ. 766.

4 Πόλυβ. 6, 23.

5 Ἀρριαν. Ἀναβ. Ἀλ. ἐν τέλει. Πρὸλ. καὶ Διοδ. Σικελ. Βιβλ. 17, 1. Πλουτ. Ἀλεξ. 30. Chateaubriand, Itinéraire de Paris à Jérusalem, Deuxième Partie, ἐν τέλει.

6 Τὰς ιδέας ταύτας, ἃς ἤδη εἶχε καθυκυβάλλει εἰς τὸν Φίλιππον δι' ἰδίαν ἐπιστολῆς, ἰδὼν δὲ φιλόπατρις ῥήτωρ ματαιωθείσας, ἀφόδρα ἐλυπήθη καὶ ἀποκαρτέρησας ἀπέθανεν.

7 Ἀριστ. πολιτ. 1, 2, 4(7), 7.